

Cəsərətli, prinsipial, uzaqgörən...
Onun xatirələrdə qalan portreti belədir. Bu portretə bəzində yazılanlara və bu gün də danışılanlara əsaslanaraq müxtəlif cizgilər də əlavə etmək olar. Səmimi, güləruz, iradəli, etibarlı, sözümdən, məqsədindən dönməz...
Həyatın sınaqları, taleyin zərbələri onu nə sındıra, nə sörtləşdirə, nə də bədbinləşdirə bilmişdi...

sağlamlığını itirmiş Rza kişi 1944-cü ildə dünyasını dəyişdi.

Başçısını itirən ailənin vəziyyəti daha da ağırlaşdı. Dövr də çətin idi. Böyük Vətən müharibəsi davam edirdi. Müharibənin aclıq, səfəllik bəlasını çəkməyən ailə çətin tapırdı. Talonla aldığı ərzaq məhsulları ilə heç kim doymurdu. Əjdər Xanbabayev böyük qardaşı İsmayıl ailəni Ordubada göndərməli oldu.

Əjdər Ordubadda həm fəhlə gənclər məktəbində oxuyur, həm də işləyirdi. Məktəbi bitirib Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki Bakı Dövlət Universiteti) Şərqşünaslıq fakültəsinə daxil olmaq üçün yenidən Bakıya döndü. Arzusuna

vey idi". Onu yaxından tanıyanlar əmin idilər ki, Əjdər Xanbabayev yalnız nəşriyyat işində deyil, bir sıra sahələrdə böyük uğurlara imza ata bilər. İstəsəydi namizədlik, doktorluq dissertasiyaları müdafiə edər, elm sahəsində böyük müvəffəqiyyət qazanardı. Respublikanın rəhbər vəzifələrində çalışa bilərdi. Amma o, seçdiyi peşəyə ömrünün sonunadək sadıq qaldı.

Əjdər Xanbabayev cənazəsi ensiklopediyanın binasından qaldırıldı. Dəfn mərasimi izdihlama keçdi.

"Azərneşr" direktorunun qətl ilə bağlı 1990-cı il mayın 31-də Bakı Şəhər Prokurorluğunda 44808 sayılı cinayət işi açıldı. Qətl hadisəsi Heydər Əliyevin Azərbaycana qayıtmasının qarşısını almağa hədəflənmişdi. Həmin gün kimi aydın bildiyi bu həqiqətin üstünə kölgə salmaq üçün çox şey göstərdilər. Əjdər Xanbabayev Qorbaçovun əsl simasını göstərən "Qara Yanvar" kitabının nəşrinə görə öldürüldüyü barədə rəyi formalaşdırma bilmədilər. Ortaya atmaq istedikləri qısqanclıq söhbəti də heç inandırıcı olmadı. 44808 sayılı cinayət işi uzun illər əldən-ələ keçdi, dəfələrlə arxivə verildi.

Əjdər Xanbabayev siyasətdən uzaq idi. Amma siyasi motivlə qətlə yetirilmişdi. Təhlükəli yol tutduğunu özü də, dostları da yaxşı bilirmiş. Buna baxmayaraq, heç kim son nəticənin bu qədər ağır olacağına inanmayıb.

O, Heydər Əliyevə ilk dəfə 1989-cu ildə zəng edib. Həmin telefon söhbətini Ulu Öndər belə xa-

Naşir ömrü

çatdı. Ali məktəbə qəbul olundu. Ancaq onun tələbəlik illəri qayğısız keçmədi. Qardaşı ilə eyni otaqda kirayə qalır, yarıac-yartox dolanırdılar. Əjdər Xanbabayev birinci kursdan işləməyə başladı. Paytaxtdakı nəşriyyatların birində gözetçi, sonra kuryer işlədi. Üçüncü kursda oxuyanda o, Stalin təqaüdü almağa başladı. Bu təqaüd ailənin dolanışığına bir qədər təsir göstərdi.

1956-cı ildə universiteti bitirdi. Azərbaycan Elmlər Akademiyasının nəzdində fəaliyyət göstərən "Elm" nəşriyyatında redaktor işləməyə başladı. Nəşriyyatın direktoru ilə aralarındakı narazılıq yarandı və onun işdən çıxması barədə əmr verildi. Əjdər Xanbabayev mühüm lüğətlərin redaktəsi ilə məşğul imiş. Onları bitirib sonra getmək istəyib. Bir gün direktor dəhlizdən keçəndə onun işlədiyini gördü. Səbəbini soruşub. Deyiblər ki, əlində iki yazı kitab var, onları bitirmədən getmək istəmir. Direktor otağına qayıdıb. Dərhal əmrini dəyişib, Əjdər Xanbabayevi nəşriyyatın baş redaktoru vəzifəsinə keçirib.

Belə başlayıb Əjdər Xanbabayev naşir ömrü... Öyrənməyi və çalışmağı sevməsi onu tezliklə nəşriyyat sahəsində yüksək səviyyəli peşəkara çevirdi. Onun faciəli ölümü həm də respublikanın kitab nəşrinə zərbə oldu.

Uzun illər "Gənclik" nəşriyyatının baş redaktoru olmuş, şair, publisist Hidayət Orucov yazıb: "Nəşriyyat işinin elə incəlikləri, zərgər dəqiqliyi tələb edən elə xırdalıqlar var ki, onlara heç bir dərlikdə, heç bir rəsmi sənəddə rast gələ bilməzsiniz. Respublikada mətbəə işi barədə hər şeyi bilən yalnız bir şəxs var idi, o da Əjdər müəllim idi".

Azərbaycan Elmlər Akademiyasının "Elm" nəşriyyatının direktoru vəzifəsinə təyin edildəndə onun iyirmi səkkiz yaşı vardı. Sonralar yeni açılan "Yazıçı" nəşriyyatının direktoru oldu. 1986-cı ildə daha mühüm vəzifəyə, Azərbaycan SSR Mətbuat, Poliqrafiya və Kitab Ticarət Dövlət Komitəsinin sədrinin birinci müavini vəzifəsinə təyin olundu. Qısa müddətdə 10 cildlik "Azərbaycan Ensiklopediyası" tamamlandı. 50 cildlik "Dünya uşaq ədəbiyyatı", Azərbaycan dilində "Dünya ədəbiyyatı kitabxanası"nın ilk 30 cildi, Azərbaycan və rus dillərində 20 cildlik "Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası" çapdan çıxdı. Nizami Gəncəvi və digər dahi şairlərin əsərləri xarici dillərdə nəşr olundu.

Əjdər Xanbabayev nəşriyyat işini həm nəzəri, həm də praktik baxımdan mükəmməl bilirdi. Ancaq yaxşı naşir olmaq üçün bunların kifayət etmədiyi məqamlar da olurdu. Onda Əjdər Xanbabayev özünəməxsus cəsərlə məsələni həll edirdi. O illərdə kitabın çap olunması asan məsələ deyildi. Yüzlərlə yazıçı, şair növbə gözləyirdi. Əjdər Xanbabayev neçə-neçə istedadlı, amma tanınmamış yazıçıya, şairə kömək etmişdi. Özü də şeirlər yazmışdı. Bunu vəfatından sonra şəxsi arxivindən çoxlu şeirləri tapanda biliblər. O qədər böyük imkanlarına rəğmən tanınmış naşir öz şeirlərini çap etdirməyib.

Akademik Ziya Bünyadov dostu Əjdər Xanbabayev barədə deyib: "Əgər Azərbaycanda yüksək intellektə və geniş dünyagörüşünə malik 5-6 nəfər varsa, onlardan biri də Əjdər Xanbaba-

trılayırdı: "Əjdər Xanbabayev bildirdi ki, Moskva-dadır və mənimlə görüşmək istəyir. Mən etiraz etmədim və ev ünvanımı verdim. Həmin gün və ya ertəsi gün o, bizə gəldi, söhbət etdik. O, mənim vəziyyətimlə maraqlandı, necə yaşadığımı soruşdu. Azərbaycanda vaxtilə bir yerdə işlədiyim adamların, qohumların gəlib-gətmədiyini, məni yada salıb-salmadığını ilə maraqlandı. Mən gördüm ki, Xanbabayev mənim təcrid olunmuş vəziyyətdə, bəlkə də müəyyən qədər mühacirətdə, təzyiqlər altında yaşadığım dövrdə bir xeyirxah, qədirbilən insan kimi mənimlə maraqlanıb, danışib bəzi şeyləri aydınlaşdırmaq istəyir.

Mən onun bəzi suallarına cavab verəndə gördüm ki, təəccüb edir. Məsələn, mən ona deyəndə ki, uzun illər bir yerdə işlədiyim adamlar mən istefaya çıxdıqdan sonra, hətta xəstə olduğum vaxtlarda belə mənimlə maraqlanmayıb, məni arayıb-axtarmayıb, o, çox təəccübləndi, dəhşətə gəldi... Xanbabayevlə bizim görüşümüz, yaxın tanışlığımız belə başladı".

Ulu Öndər Heydər Əliyev xatırlayırdı ki, Bakıya gəlməyə hazırlaşdı, mayın sonuna bilet almışdı. Ancaq mayın 30-da gecə Əjdər Xanbabayevə sui-qəsd olundu. Heydər Əliyev yada salırdı: "Tamamilə günahsız bir adam, Azərbaycan xalqının ziyalıları içərisində dərin hörmət qazanmış bir adam, xalq qarşısında və uzun illər mədəniyyətimizin mühüm bir sahəsi olan nəşriyyat işində böyük xidmətləri olan bir adam amansız surətdə öldürülüb, qətlə yetirilib. Bu, çox böyük cinayətdir. Mən hələ o vaxtlar, keçmiş Azərbaycan rəhbərlərinin hakimiyyəti dövründə müsahibə və danışqlarımda bu hadisəyə etirazımı bildirmişəm və tələb etmişəm ki, bu cinayət açılmalıdır və günahkar cəzalandırılmalıdır. Mən belə güman edirdim ki, rəsmi dövlət dairələri bu cinayəti törədibsə, onlar bu ölümü açma bilməzdilər. Məni daxilən, mənəvi cəhətdən sıxan odur ki, Xanbabayev öz daxilimdən gələn münasibətə görə, daxil münasibətim mənə bildirdiyinə görə, məhz məni qorxudub Azərbaycana gəlməyimin qarşısını almağa görə öldürülmüşdür. Görün bu cinayətkarlar necə dəhşətlidir. Xanbabayev mənim Bakıya gəlməyimin qarşısını almağa görə öldürüldü. Ona görə də mənim arzu və istəyim ondan ibarətdir ki, haqq, ədalət naminə o günahsız adamın qurban getməsinə nəzərə alaraq, onun uşaqlarının, nəvəsinin naminə cinayətkarlar məsuliyyətə cəlb olunsun".

Heydər Əliyev hakimiyyətə gələndən sonra Əjdər Xanbabayev qətlinin üstü açıldı. Altı il sonra qatillər məhkum kürsüsündə əyləşdi, icraçılardan başlayan iz yuxarıya uzandı...

Ömrü əlli yeddinci baharında namərd gülləsi ilə qırıldı. Onsuz keçən bu illər ərzində uğrunda çalışdığı, həyatını təhlükələrə atdığı arzuları gerçəkləşdi. O peşəkar naşirin, mərd insanın, vətənsəvərin bu il doxsan yaşı tamam olur. Və bu gün Əjdər Xanbabayev ruhunu şad edən bir Azərbaycan var. Düşmənlərinə gözdağı verən, azad, müstəqil Azərbaycan!

Zöhrə FƏRƏCOVA,
"Azərbaycan"